вирішенні цивільних справ, вирішення яких має базуватися на досягненнях цивілістичної науки та результатах судової практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 45–46. Ст. 356.

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41. 42. Ст. 492.

4. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. В. М. Коссака. К. : Алерта ; КН ; ЦУЛ, 2010. 672 с.

5. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, 37. Ст. 446.

6. Дзера І.О. Деякі питання визнання права власності за статтею 392 Цивільного кодексу України. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 5. С.19-24.

7. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. № 2019/1. С. 3. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/daidjest_6.pdf.

8. Лист Верховного Суду України від 01.07.2013 р. URL: https://protocol.ua/ua/analiz_deyakih_pitan_zastosuvannya_sudami_zakonodavstva_pro_pravo_vlasnosti_pri_rozglyadi_tsivilnih_sprav/

9. Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 18. 12.2018 р. у справі № 908/1754/17. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78977551.

10. Сафончик О.І. Проблемні питання реалізації прав спільної часткової власності за законодавством України. Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. 2012. вип. № 66. Одеса: Юридична література. 532 с. (С. 42-48).

Чанишева Аліна Рашидівна,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОГОВОРИ І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В УМОВАХ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Як суміжні стадії правового регулювання, що входять до його механізму, договір і зобов'язання пов'язані генетично. Як писав Г.Ф. Шершеневич, договір і зобов'язання найчастіше перебувають у зв'язку як причина і наслідок [1, с. 304]. Генетичний зв'язок зобов'язання і договору став приводом для змішування цих понять. Це потягло за собою невизначеність названих понять, що існує вже два тисячоліття.

Позначення терміном «зобов'язання» його джерела (договору) заслуговувало на критичну оцінку. Але до такої оцінки схилялись і схиляються далеко не всі науковці у галузі цивільного права. І цей підхід доповнюється зустрічною тенденцією до позначення зобов'язання терміном «договір».

Терміни «договір» і «зобов'язання» багато науковців як вважали взаємозамінними, так і вважають. Деякі з них висловлюють таку думку лише побічно. Так, К.П. Побєдоносцев розумів зобов'язання як правовідносини, але, класифікуючи зобов'язання, він виокремлював серед них «договори, що задовольняють економічні потреби...» [2, с. 309]. Подібно до цього і О.С. Іоффе вже за інших часів також чітко розумів зобов'язання як цивільні правовідносини, але ж побічно допускав розглядати договір як правовідносини [3, с. 26-27].

Проте зустрічається і пряме ототожнення понять договору і зобов'язання. Коли М.І. Брагінський для позначення однієї із глав своєї спільної з В.В. Вітрянським роботи вибрав термін «договір-правовідношення», то це створювало враження, що він розглядав договір і правовідносини, що виникають на його підставі, як єдине цивільно-правове явище, для позначення якого він і вибрав зазначений збірний термін [4, с. 222]. Але ж він будь-яких пояснень з приводу того, що ж воно таке, цей договір – правовідношення, не дає, і під заголовком «договір – правовідношення» розглядає перш за все проблему «договору в системі речових і зобов'язальних правовідносин» [4, с. 222]. За логікою речей, у «системі правовідносин» можуть перебувати тільки правовідносини та їх елементи. Якщо ж у систему правовідносин впроваджується договір, то це вже буде не система правовідносин, а частина механізму правового регулювання, що складається із правовідносин і договору. Тож виходить, що якщо договір перебуває у системі правовідносин, то він і сам є правовідношенням.

Стало звичним твердження про те, що договір розуміється як правовідношення [5,с. 35].

О.А. Беляневич іде ще далі в ототожненні понять договору і зобов'язання. Вона вважає, що «договір слід розуміти не тільки і не стільки як правочин/угоду, але й, насамперед, як зобов'язальне правовідношення» [6, с. 60]. Визначення договору через вказівку на зобов'язання та на специфічні ознаки договору означає, що автор цього визначення розуміє договір як видове поняття стосовно зобов'язання як поняття родового.

Нелогічність ототожнення понять договору і зобов'язання, порушення таким ототожненням чіткості і визначеності термінології, є очевидними. Ототожнення договору і зобов'язання не локалізується у певній науковій

проблемі. Воно веде до спотворення уявлень про суміжні правові явища. Все-таки є фундаментальні правові категорії, змішування яких має негативні наслідки і для науки, і для правотворчості, і для правозастосування.

Цього часу виправданням змішування понять договору і зобов'язання є те, що таке змішування допускається в актах цивільного законодавства, насамперед, у Цивільному кодексі України. З урахуванням положень цивільного законодавства науковці, принаймні ті, що працювали за радянських часів і працюють у пострадянський період, мали рацію, коли ототожнювали поняття договору з поняттям зобов'язання. Єдине зауваження на їх адресу пов'язане з тим, що вони не робили застереження про те, що вони ведуть мову про зобов'язання і договори виключно de lege lata. А визначення одного й того ж поняття de lege lata і de lege ferenda співпадати ніяк не можуть, бо межі досконалості немає. Найдосконаліші акти законодавства потребують удосконалення.

Твердження про те, що в актах цивільного законодавства допускається ототожнення понять договору і зобов'язання, потребує доказів. Тож наведемо їх. У ч. 1 ст. 611 ЦК України цілком коректно зазначається на такий наслідок порушення зобов'язання, як «припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання». Проте, коли законодавець перейшов до формулювання положень, що стосуються окремих видів зобов'язань, він зовсім забув про поняття односторонньої відмови від зобов'язання і став використовувати виключно термін «відмова від договору». Підґрунтя для цього він заклав уже в ч. 1 ст. 611 ЦК України, де поряд з терміном «відмова від зобов'язання» використовується термін «розірвання договору». Договір, якщо зміст цього поняття не розширювати за межі його наукового точного значення, взагалі не може розриватись, якщо під цим терміном («договір») розуміти юридичний факт. Якщо ж розглядати договір як встановлений за згодою сторін індивідуальний регулятор їх відносин, то він розриватись також не може, бо він має діяти до того моменту, поки існує предмет його регулювання. Законодавець розуміє штучний характер правової конструкції розірвання договору. Тому в ч. 2 ст. 653 ЦК України він і встановив, що у разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються. При цьому одним із способів розірвання договору визнається відмова від нього (ч. 3 ст. 651 ЦК України). Таким чином, відповідно до ч. 3 ст. 651 ЦК України у разі односторонньої відмови від договору останній розривається. Згідно з ч. 2 ст. 653 ЦК України розірвання договору спричиняє припинення зобов'язання. Але нормативні положення можна було сформулювати набагато простіше, якби законодавець узагалі не використовував терміни «розірвання договору», «відмова від договору».

Відповідно до ч. 1 ст. 611 ЦК України сторона вправі за відповідних умов відмовитись (одностороннє) від зобов'язання. У цьому ж пункті варто було б замість «розірвання договору» вказати на «розірвання зобов'язання». Способами розірвання зобов'язання належало б визнати його розірвання за згодою сторін, за рішенням суду і шляхом відмови (односторонньої) від зобов'язання. Стосовно окремих видів зобов'язань терміни «розірвання договору», «відмова від договору» доцільно було б замінити термінами «розірвання зобов'язання», «відмова від зобов'язання». У такий спосіб положення оновленого Цивільного кодексу України та інших законів перестали б провокувати науковців до змішування понять договору і зобов'язання.

Отже, поняття договору знаходиться за межами понять зобов'язання, зобов'язальних відносин, цивільних правовідносин. Ця констатація є важливою для цілей надання визначеності зазначеним поняттям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. М.: Спарк, 1995. 556 с.
2. Победоносцев К.П. Курс гражданского права. Ч.3. Договоры и обязательства. М.: Статут, 2003. 622 с.
3. Иоффе О.С. Обязательственное право. М.: Юридическая литература, 1975. 880 с.
4. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Общие положения. М.: Статут, 1997. 682 с.
5. Біленко М. Загальні положення про договір як цивілістичну конструкцію. Юридична Україна. 2014. №8. С.35-40.
6. Беляневич О.А. Господарське договірне право України: теоретичні аспекти. К.: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.

Саванець Людмила Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та міграційної політики Західноукраїнського національного університету

ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ДО НОВИХ ВИМОГ ПРАВА ЄС У СФЕРІ ОБ'ЄКТИВНИХ КРИТЕРІЇВ ВІДПОВІДНОСТІ ТОВАРУ

Формуючи єдиний цифровий ринок ЄС, та враховуючи сучасні виклики цифрової революції, стандартизації та діджиталізації приватно-правових відносин договірного характеру, європейському законодавцю вдалося гармонізувати значну частину цивільного законодавства у формі двох нових Директив, прийнятих 20 травня 2019 року. Директива 2019/770 про деякі аспекти договорів поставки цифрового контенту та цифрових послуг (далі-Директива 2019/770), та Директива 2019/771 про деякі аспекти договорів